

Tre pedagogiska program vid Postmuseum

Av Hedvig Bruzæus, Anna-Karin Forsström och
Eija Lietoff Schüssler

Inledning

De flesta museer strävar idag efter att skapa längre, kvalitativa möten med sina skolklasser och andra grupper. Så gör även Postmuseum. Många är de skolklasser, vuxengrupper, förskoleklasser och pensionärsgrupper som varje år besöker Postmuseum.

Under år 2002 tog museet emot 268 grupper, varav 147 vuxengrupper och 127 barn- och ungdomsgrupper. Detta innebär i sin tur 438 undervisningstimmar.

Förskoleklasserna som kommer till barnverkstaden Lilla Posten deltar i skolprogrammet *Leka Post*. Lågstadiet får en visning av utställningen *Brevet - en resa genom sekler*, lyssna till en saga samt skriva brev med stålpena och bläck. Mellanstadiet kan boka det dramatiserade skolprogrammet *I Postens tjänst*. Vuxengrupperna kan välja mellan visningar av de permanenta eller av de tillfälliga utställningarna. I faktavåningen Post F@ktum erbjuds datakurser för seniorer som en del av den pedagogiska verksamheten.

Som exempel på museets pedagogiska verksamhet har vi valt att här presentera tre olika skolprogram som producerats mellan åren 2001 och 2003. Två av skolprogrammen har speciellt tagits fram till de tillfälliga utställningarna *Breven från Titanic* och *Brev från drottning Kristina*, medan skolprogrammet *Källor och källkritik*, som är ett seminarium för gymnasieskolan, är kopplat till den permanenta verksamheten i Post F@ktum

HEDVIG BRUZÆUS är född 1964 i Lund.

Hon har gått på teaterskola i Skara och är utbildad dramapedagog. Fil. kand. i drama och teatervetenskap samt etnologi vid Stockholms universitet. Hon är verksam som museipedagog vid Postmuseum sedan 1996. Tidigare har hon bl.a. arbetat på Nordiska museet, Tekniska museet samt som journalist.

ANNA-KARIN FORSSTRÖM är född i

Eskilstuna 1974. Universitetsstudier i Göteborg och Stockholm har resulterat i en fil.kand. med socialantropologi som huvudämne och arkeologi och museivetenskap som breddningsämnen. Sedan 2000 är hon verksam som museipedagog vid Postmuseum. Arbetet som museipedagog innebär planering och genomförande av visningar för barn och vuxna.

EIJA LIETOFF SCHÜSSLER är född i

Finland 1968. Hon är filosofie magister i idé- och lärdoms historia. Eija Lietoff Schüssler har varit verksam som museipedagog vid Museum Gustavianum i Uppsala och under 2002-2003 i Postmuseums faktarum, Post F@ktum. Numera arbetar hon vid Uppsala universitet.

och utställningen *Brevet - en resa genom sekler*. Vi hoppas att med dessa tre exempel kunna belysa museipedagogikens betydelse som ett viktigt instrument i kontakten med olika besökarkategorier.

Ombord på Titanic

Under hösten 1999 började Postmuseum planera för utställningen *Breven från Titanic* som skulle öppna den 17 november 2000 och pågå till den 2 september 2001. Pernilla Åström, museipedagog vid museet, fick i uppdrag att skapa ett skolprogram. I stället för att hålla traditionella visningar ville hon låta skolklasserna genomföra ett lajv-inspirerat rollspel.

När Pernilla Åström skulle vara föräldraledig, fick Vivi Nybom och jag själv, Hedvig Bruzæus, båda museipedagoger vid museet, ta över ansvaret att producera och genomföra skolprogrammet som döptes till *Ombord på Titanic*. Sammanlagt elva klasser i hög- och mellanstadiet svarade på vår inbjudan och vi tog emot samtliga klasser under februari till maj 2001. I våra händer hade *Ombord på Titanic* emellertid vuxit till att innehålla både visning av utställningen och rollspel, eller "spel", som vi föredrog att kalla det. Det var nu två timmar och femton minuter långt, och det är om vägen dit jag tänker berätta här.

Förberedelserna

Arbetet med att ta fram karaktärer till spelet hade redan kommit en bra bit på väg. Pernilla hade med utgångspunkt från boken *Titanic* av Claes-Göran Wetterholm tagit fram information om ett tjugotal personer som varit passagerare och besättningsmän ombord och Vivi strävade nu efter att få fram ytterligare personer. Införskaffandet av rekvisita hade påbörjats och Pernilla sydde kuddöverdrag, till formen liknande post-säckar, för deltagarna att sitta på. Ett brev, om vilket handlingen i spelet skulle spinna sin röda tråd, hade också tagits fram.

Min uppgift blev att fundera på hur vi skulle ta emot klasserna. Hur skulle vi försätta dem i stämning? Vilken roll skulle vi själva ha gentemot eleverna och det spel de själva skulle delta i?

Skolprogrammet tar form

Vi bestämde oss för att en av oss skulle ha funktionen museipedagog och spelledare och en skulle uppträda som en rollfigur. Tanken var sedan att vi skulle skifta uppgifter från gång till gång. Efter konsultation med Claes-Göran föll valet på att låta denna rollfigur få bli kontorist på Vita Stjärnlinjens kontor i Southampton. Vad för uppgifter kunde då en sådan person ha? Det måste vara bokning och försäljning av biljetter förstås. Det fanns vittnesmål om alla ombokningar man tvingats göra på grund av kolstrejken som utbröt vid tiden för *Titanics* avgång. Man uppmuntrade dem som tvingades vänta i land några extra dagar med att *Titanic* var desto lyxigare och dessutom inte kunde sjunka. Ur denna diskussion skapades Miss Hardcastle.

Nu hade vi kommit så långt att skolprogrammet började få en struktur. Museipedagogen skulle möta klassen i entrén, visa dem till filmsalen och låta dem se Claes-Göran Wetterholms bildspel *Titanic och hennes tid*. När det var slut, efter drygt tjugon minuter, skulle klassen samlas runt fartygsmodellen som utgjorde inledningen till utställningen. I samband med att museipedagogen berättade om fartyget skulle Miss Hardcastle plötsligt göra entré. Visningen skulle fortsätta och Miss Hardcastle inbjudas att följa med. Som sista moment skulle klassen delta i spelet med museipedagogen som spelledare som i sin tur fick stöd av Miss Hardcastle.

Hur gick det till i praktiken?

Innan klassen stod i Postmuseums entré hade vi vidtagit förberedelser som att Vivi ordnat min frisyra och fäst hatten i löshåret. Jag hade bytt om till kjol och blus enligt 1912 års mode. Osedd hade jag sedan smugit in i ett angränsande utrymme och väntade på att göra entré när tiden kändes mogen.

Klassen var helt oförberedd på detta och i tron att det skulle bli en vanlig visning. Jag lät medvetet Vivi berätta så mycket som möjligt vid modellen; till exempel om hur magnifikt fartyget var och hur det kom sig att livbåtarna var för få. När det sedan kändes lämpligt gjorde jag min entré. I rask takt gick jag, som Miss Hardcastle, mot landgången med mitt paraply och det brev jag ville posta på båten. Titanic var ju en Royal Mail Steamer, en kunglig postångare. Detta brev skulle sedan utgöra grunden för vårt spel.

"Ursäkta, men vem är ni och vart är ni på väg? Vi har stängt av utställningen eftersom det pågår en visning här. Söker Ni någon?" brukade Vivi undra, alltmedan klassen förvånat vände sina blickar mot mig.

"Jag är miss Hardcastle, kontorist på Vita Stjärnlinjens kontor i Southampton. Jag har ett brev här..."

Detta blev inledningen på en skriven, men ändå till viss del improviserad dialog, där Miss Hardcastle minns och reflekterar över det som hände vid Titanics förlisning. Vivi fortsätter att hålla i visningen och Miss Hardcastle bryter in där hon får lust. Ibland talar hon till Vivi men lika ofta till eleverna, som gärna går i svaromål. Vivi förtydligar och lägger till rätta emellanåt när Miss Hardcastle drar förhastade slutsatser. Miss Hardcastle är inte överdrivet intelligent, men inte heller dum, utan skall med glimten i ögat föreställa ett barn av sin tid. Hon är förstås fascinerad av de rika passagerarna, och inte oväntat av all den prakt som fanns ombord. Men hon ställer också nyfikna frågor till klassen om deras tid, vilket ger eleverna möjlighet att jämföra sin egen tid med Titanic och hennes tid.

När vi befinner oss i utställningens sista rum och Vivi berättar om kollisionen under stjärnklar natthimmel, när Atlanten ligger stilla som en spegel, drabbas Miss Hardcastle av eftertanke. Det var kanske inte bra att använda försäljningsargumentet "den här båten kan inte sjunka". Å andra sidan var det Vita Stjärnlinjens försäljningsargument, liksom de flesta andra rederiers vid den här tiden. Vivi föreslår nu att klassen skall spela spelet för att se om det brev Miss Hardcast-

le haft med sig skulle ha haft någon möjlighet att komma fram.

Vivi intar nu rollen som spelledare. Brevet är till en svenskamerikan, Hans Lagerlöf, i New York. Klassen slår sig ner på kudarna och alla får var sitt karaktärskort. Kortet innehåller en kort beskrivning av vem var och en är, om familjeförhållanden och om varför han eller hon reser med Titanic. Framsidan föreställer biljetten och av den framgår om man reser i första, andra eller tredje klass. Eleverna får rösta och dra spelkort och på så vis går spelet framåt och brevet vandrar mellan deltagarna. Förhoppningen är att brevet skall hamna hos någon passagerare eller besättningsman som överlevde katastrofen så att brevet verkligen skall nå sin mottagare. Vi låter eleverna resa sig och läsa upp sitt karaktärskort, vilket fungerar som en allmän presentation av karaktären och en övning i högläsning, inte minst.

När spelet är slut vill eleverna förstås veta vad som stod i brevet och varför det var så viktigt att det kom fram. Miss Hardcastle berättar då på nytt om den lilla smala flickan som plötsligt stått vid disken på kontoret, med ett mycket viktigt brev. Hon avslöjar sedan att det skulle till en Hans Lagerlöf i New York. Flickan ville att Miss Hardcastle skulle skynda ner till kajen med brevet, så att det kunde gå med Titanic. Hon hade blivit moderlös och Hans Lagerlöf var förmodligen hennes far. Detta är naturligtvis en uppdiktad historia, som inte har något med den verkliga Hans Lagerlöf att göra. Vi lät också skolklasserna förstå det i efterhand.

Och hur fungerade det?

Programmet kom i praktiken att innehålla fyra delar som alla belyste Titanic ur olika vinklar. Bildspelet berättade om Titanic och hennes tid, visningen lyfte fram människorna och breven, Miss Hardcastles funktion var att få klassen att reflektera över sin egen tid och spelet att göra människorna som var med ombord verkliga. De två huvudmomenten, visningen och spelet, var egentli-

En bild ur dokumentationen av skolprogrammet *Ombord på Titanic*. Hedvig Bruzæus som Miss Hardcastle (stående) och Vivi Nybom (sittande) som hennes syster i utställningen *Breven från Titanic*. Foto: Ove Kaneberg.

gen löstagbara från varandra och kunde ha stått för sig själva mycket bra. Samtidigt bildade delarna en helhet som gav berättelsen om *Titanics* undergång flera dimensioner.

Eleverna fick förstås inte veta huruvida deras egen karaktär klarade sig under spelets gång, men så snart spelet var över uppkom därför en spontan frågestund. Den första frågan gällde alltid huruvida den egna karaktären klarat sig eller inte, och när väl nå-

gon börjat ställa frågor vågade i stort sett alla fråga. Denna diskussion kändes som den mest värdefulla stunden i hela programmet.

Eftersom vi delat ut karaktärskorten slumpvis, kunde de manliga karaktärerna hamna hos kvinnliga speldeltagare och tvärtom, och till en början trodde jag inte alls att det skulle fungera. Men eleverna tog till sig sin karaktär och verkade känna extra för honom eller henne. Det visade sig faktiskt förhöja stämningen när taniga skolpojkar fick anta rollen som småbarnsmamman Helga Hirvonen eller någon av flickorna chefsbagaren Charles Joughin, som trots stora mängder whisky gjorde en hjältemodig insats ombord. Det kändes befriande med tanke på den smärtsamma och sorgliga historia vi hade att presentera för dem.

Vi är medvetna om att vår berättelse hade brister när det gäller logik. Miss Hardcastles lite spöklika gestalt är ett exempel på detta; hon vill gå ombord på en båt som hon vet sjönk 1912 och i det här fallet är det inte ens en båt, utan en utställning. Detta gäller även det brev hon för med sig och som spelet sedan kommer att handla om. Förmodligen skulle ingen bry sig om ett brev i en krissituation, hur viktigt det än var. Eleverna verkade ändå kunna leva sig in i vår berättelse och acceptera vissa delar som påhittade och en aning sagobetonade. En pojke i elva-tolvårsåldern berättade till exempel vänligt och en smula överseende för mig om vår tid. När spelet och diskussionen sedan var över, och vi höll på att samla ihop sittkuddarna, såg jag att han tittrade på mig och log lite för sig själv: "Du kan inte ha levt 1912, då skulle du inte vara så där ung!"

Brev från drottning Kristina

Utställningen *Brev från drottning Kristina* byggde på femton noggrant utvalda brev, skrivna av drottning Kristina. Dessa femton brev, varav sex visades i original, skapade en kronologi över Kristinas liv. Utställningen inleddes med det allra första brevet, skrivet av Kristina som femåring till fadern och avslutades med det sista när hon var svårt sjuk i Rom. Vart och ett av breven, liksom dess mottagare, hade dessutom sin egen fängslande historia.

Utställningen var fördelad på tre rum. Det första rummet skildrade barndomen och ungdomstiden, det andra Kristinas tio år som Sveriges regent och det tredje rummet tiden i Rom med undertiteln "Kärleken och döden". Scenografen och formgivaren Anne-Marie Broms hade skapat tidsanda genom attribut som purpurfärgad sidensammet, målningar och porträtt, fladdrande ljuskronor och en pulserande alkemisk verkstad, som exempel på drottning Kristinas många intressen.

Brev från drottning Kristina öppnade den 25 maj 2002 och pågick till den 2 mars 2003. Den invigdes av kronprinsessan Viktoria och var Postmuseums bidrag till Stockholms 750-årsjubileum. Under jubileumsveckan genomförde museipedagogerna på Postmuseum visningar i specialsydda dräkter, ritade av Anne-Marie Broms.

Förberedelserna

Under sommaren började arbetet med det skolprogram som skulle lanseras för mellanstadiet och högstadiet hösten 2002. Vi gjorde två utskick, ett enklare i form av ett vykort, föreställande drottning Kristina, ett mer informativt, lagom till skolstarten i augusti med information om bokning och kontaktpersoner. Drygt trettio skolklasser bokade ett skolprogram och kom sedan till Postmuseum mellan den 15 september 2002 och den 21 februari 2003. Utställningskata-

logen sändes till läraren i förväg för att skolklasserna skulle vara väl förberedda inför besöket. Med utskicket följde också en rollista med femton roller för läraren att fördela i skolan, men utan vidare instruktioner än så.

Jag skrev ett råmanus som helt följde utställningens kronologi. Detta manus bestod av tretton korta scener som skulle ligga till grund för det spel som eleverna skulle arbeta med och framföra på museet. Rollerna var autentiska personer runt drottning Kristina som alla förekom i utställningen: änkedrottningen Maria Eleonora, kusinen Karl Gustav, rikskanslern Axel Oxenstierna, gunstlingen Magnus Gabriel De la Gardie, hovdamen Ebba Sparre, påven Alexander VII och kardinalen Decio Azzolino för att nämna några.

Anne-Marie Broms ombads att ta fram dräktaccessorier till varje roll i form av hattar med plymer, spetskragar, sjalar, slängkappor, solfjädrar med mera. Mot slutet av utställningsperioden bestod dock rollistan av ytterligare en roll, som diskret smugit sig in, uppfunnen av eleverna och mig gemensamt, nämligen den franske filosofen Descartes.

Allt är framplockat. Repetitionerna kan börja.

Skolprogrammet

Besöket inleddes med en timslång visning av utställningen och avslutades med en fruktstund. Därefter bytte eleverna om till dräkterna och repetitionerna började. Programmet kom att bli uppemot tre timmar långt. De flesta klasserna valde att komma klockan 9.00 för att vid 12.00-tiden uthungrade rusa ner i matsäcksrummet. Både repetitioner och uppspel var förlagda till det ovala rummet utanför entrén till vår utställningslokal för tillfälliga utställningar.

Klasserna bestod i allmänhet av cirka tjugo elever, vilket är en övre gräns om man skall hinna instruera var och en. Större klasser erbjöds komma i halvklass två gånger till samma pris. Alternativt kunde vi erbjuda halva klassen att besöka Post F@ktum där de togs emot av Eija Lietoff Schüssler. Hon hade förberett uppgifter kring brevskrivande och brev ur museets samlingar, där eleverna fick till uppgift att försöka fastställa brevens ålder samt att skriva e-post till drottning Kristina. Denna del av klassen fick sedan agera publik vid sina kamraters uppspel.

Skolklasserna som kom till Postmuseum var samtliga mycket väl förberedda. Under visningen av utställningen visade de prov på att vara väl förtrogna med drottning Kristina, med personerna runt henne och med tiden hon levde i. Sällan har vi varit med om att skolklasser dröjt sig kvar så länge i en utställning som denna. Kristina-porträtten tycktes aldrig sluta att fascinera dem, även om de ansåg att hon var vackrast på den bild som egentligen föreställde Greta Garbo i filmen "Queen Christina" från 1931. De allra flesta hade också fördelat rollerna i skolan, vilket sparade mycket tid under arbetsprocessen från repetition till en liten, färdig föreställning på tio minuter.

Föreställningen

I samband med påklädningen av dräkterna brukade Vivi Nybom, museipedagog vid Postmuseum, tala med var och en om den person han eller hon skulle vara i spelet. Trots att eleverna var märkbart spända inför

Drottning Maria Eleonora med porträttet av sin döde make. Dottern Kristina syns i bakgrunden.

sina uppgifter samt det faktum att det här momentet ofta präglades av stöj, skratt och höga röster lyssnade de uppmärksamt på vad hon sa till dem under stunden framför spegeln. Det blev som en bekräftelse av varje roll och samtidigt en förberedelse inför spelet. Stojet brukade finnas kvar en stund även när repetitionsarbetet börjat, men när de första scenerna väl avverkats infann sig lugnet.

Repetitionsarbetet pågick i ungefär en timma och tjugo minuter. Det bestod av instudering av pjäsen, rollkaraktärerna och scenerierna samt generalrepetition och uppspel. Eleverna arbetade aldrig med de skrivna replikerna direkt, utan jag regisserade dem, gav dem förutsättningarna och föreslog repliker. Jag lade också fast scenerierna, d.v.s. när skådespelarna skulle göra entré, var vederbörande skall stå, gå, buga och så vidare. Samtidigt försökte jag vara lyhörd för elevernas egna idéer. Att tillvarata elevernas egna önskemål är en viktig regel när man arbetar pedagogiskt med teater. Trots att vi arbetade under kort tid och trots att jag ibland tvingades styra dem, blev inget uppspel det andra likt. Eller kanske var det just den korta tiden som fick eleverna att samarbeta så bra, att blomstra och fylla föreställningarna med egna, personliga tolkningar. Manuset utvecklades ständigt och tycktes nästan leva sitt eget liv.

Skolklasserna kom från vitt skilda delar

Kristina kröns till drottning av Axel Oxenstierna.

av Stockholm. Ingen föreställning var helgjuten och ingen misslyckad, utan alla uppspel hade sina stunder av lysande samspel och starka enskilda prestationer.

Att arbetet verkligen nådde fram till ett resultat, en föreställning att visa upp inför publik, var en viktig del av skolprogrammet. Som tur var ställde Postmuseums personal

Kardinal Decio Azzolino vakar vid drottning Kristinas dödsbädd.

upp som publik.

Vad finns det då för pedagogisk tanke bakom ett så här långt, ambitiöst skolprogram?

Många av dagens museer strävar efter att skapa längre, kvalitativa möten med skolklasserna, helt enkelt för att kunna göra ett bestående intryck hos de unga. Dessutom är det minst lika lärorikt för oss som arbetar på museerna att få möta dessa unga människor.

När det sedan gäller ett dramatiserat skolprogram som detta är tanken också att skapa ett bestående känslomässigt minne av museibesöket.

Att arbeta med teater och drama som pedagogisk metod är ett effektivt sätt att inhämta kunskap. Arbetet bygger på egen inlevelse som kommer av att eleven under arbetet med spelet identifierar sig med sin rollfigur. Skillnaden mellan teater och pedagogiskt drama är egentligen att de har olika mål. Formerna kan ofta vara desamma men professionell teater har en publik att ta hänsyn till, medan ett pedagogiskt drama sätter individen, den egna utvecklingen och kunskapsinhämtandet i centrum. Skolprogrammet avslutades till exempel med ett uppspel, vars egentliga uppgift var att ge eleverna bekräftelse på ett väl utfört arbete.

Avslutande kommentarer

Eleverna kände som sagt väl till drottning Kristina när de anlände till museet.

De var däremot inte alltid lika medvetna om vilken roll de skulle spela i pjäsen och ibland hade de till en början synpunkter på vilken roll de ville spela. Men efter lite övertalning accepterade de sina roller och började på ett naturligt sätt försvara dem inför sig själva och andra. Och det är det som är vitsen, att slumpmässigt få sig en roll tilldelad, att identifiera sig med karaktären, med omständigheterna och med tiden.

Slutligen kan nämnas att eleverna på bilderna är från klass 5c, Bollstanässkolan i Upplands Väsby.

Källor och källkritik

Utställningarna på Postmuseum har sedan länge gett möjligheter att inbjuda skolklasser till studiebesök. Den verksamhet som sker bakom kulisserna i arkivet genererar numera också pedagogisk verksamhet på museet. Faktavåningen Post F@ktum erbjuder mycket användbart material och teman för skolan. Att lära sig att söka källmaterial och få en första inblick i forskarvärlden genom ett besök i Post F@ktum har uppskattats av många klasser. Skolprogrammet *Källor och källkritik*, som arbetades fram under 2001, är riktat till gymnasieskolan, folkhögskolan och komvux. Det är ett program som tar sin utgångspunkt i museets samlingar och då med betoning på att lära sig att hitta källmaterial i arkiv. Förutom den grundläggande frågan om vad ett arkiv är och vad ett sådant kan innehålla, berättar vi också om hur man kan granska och värdera olika slags källor. Genom att introducera autentiska källor hoppas vi att eleverna kommer att upptäcka hur spännande forskning kan vara.

Projektarbete

Det finns ett behov i skolorna att komma i kontakt med historiskt källmaterial, inte minst inför det projektarbete som genomförs vid gymnasieskolan. För museet är detta en utmärkt möjlighet att visa upp samlingarna och det arbete som lagts ner på att göra dem tillgängliga. Postmuseum har kommit långt i sitt arbete med att digitalisera föremålsbeståndet i sökbara databaser. Dessa kan även nås via museets hemsida på Internet, där en bild och en beskrivande text fås fram vid sökningar.

Vad innebär då projektarbetet? Alla elever inom gymnasieskolan ska inom ramen för sin utbildning och i slutet av denna genomföra ett projektarbete, en mycket stor uppgift motsvarande 100 gymnasiepoäng (en veckas heltidsstudier motsvarar i ge-

Museipedagogerna Eija Lietoff Schüssler och Anna-Karin Forsström diskuterar användningen av källmaterial med klassen.

Foto: Kajsa Eriksson.

nomsnitt 25 gymnasiepoäng). Även vuxen-studerande har möjlighet att genomföra ett projektarbete. Syftet med detta är att eleverna ska "utveckla förmågan att planera, strukturera och ta ansvar för ett större arbete och ge erfarenhet av att arbeta i projektform. Projektarbetet syftar också till att tillämpa och fördjupa kunskaper inom ett kunskapsområde inom ett program eller en studieriktning". Detta större arbete ska förbereda eleverna på vad som väntar efter skolan och ska förhoppningsvis också kunna främja ett samarbete mellan skolan och arbetslivet, där arbetslivet kan bidra med projektidéer som eleverna planerar och sedan genomför. Projektarbetets slutprodukt behöver inte vara en uppsats utan kan lika gärna vara ett föremål, en tjänst, en utställning eller en dansföreställning. Arbetsprocessen är lika viktig som slutprodukten.

Projektarbetet ställer höga krav på eleverna men även på lärarna som ska vägleda och handleda elevernas sökande efter tema, material och infallsvinklar. Därför är ett skolprogram som anknuter till projektarbetet mycket välkommet och framförallt är det lärare i historia och samhällskunskap som har visat intresse för skolprogrammet

Källor och källkritik. De väljer antingen att komma till museet som en introduktion till projektarbetet eller då eleverna är mitt inne i arbetsprocessen.

Visning

Postmuseums skolprogram pågår i ca. två timmar och är indelat i olika moment. Dessutom ingår en fikapaus då vi bjuder på kakor och något att dricka, något som uppskattas mycket av eleverna. Vi har fått höra kommentarer som "Schysst, ni bjuder på fika! Det här är det bästa museet jag har varit på". Bättre start kan man knappast önska som museipedagog.

Besöket inleds alltid med en kort introduktion av Postmuseum och uppgifter om Postens grundande. Roligt är att det ofta finns någon i klassen med minnen från Postmuseum, när de som små besökt museet med sin skola eller sin familj. Eleverna får sedan en stund på sig att själva gå runt och se på utställningen *Brevet – en resa genom sekler*. Eftersom det historiska temat för programmet är beredskapstiden samlas vi särskilt vid just den montern. Här berättar vi om den brevsamling som Postmuseum genomförde 1991, då brev från beredskapstiden efterlystes. Vi talar också om vad tanken är med denna "station" i utställningen, alltså den betydelse som Posten har för vårt behov att kommunicera med andra människor. Vi brukar anknyta till ungdomarnas eget kontaktbehov och pratar en del om beroendet av mobiltelefon och SMS i deras vardag.

Uppsatserna

Eleverna har förberett sig inför besöket genom att läsa två korta uppsatser som skickas till skolan i förväg. Läsningen av uppsatserna fungerar som en inkörsport till den diskussion om hur historiskt källmaterial kan användas, som tar vid under besöket. Uppsatserna handlar om beredskapstiden i Sverige och båda författarna har haft tillgång till samma källmaterial från Postmuseums samlingar – brevväxlingen mellan ma-

Innehållet i arkivlådan granskas och diskuteras.
Foto: Emilie Negelius.

karna Gertrud och Sven Karlsson. Däremot har de tagit sig an uppgiften med lite olika perspektiv och metoder.

Under fikapausen läser vi museipedagoger upp ett par brev från den brevsamling som utgör basen för de två uppsatserna. Brevläsningen upplevs ofta positivt, den ger en tidsanda och levandegör beredskapstiden. Särskild munterhet väcker Svens brev, då han beskriver att han har det gott ställt under inkallelsen – han tjänar hela 1 kr och 50 öre om dagen. Sven redogör noga för sin kära Gertrud hur han planerar att spara kronan och använda femtioöringen som fickpengar.

Arkivlådan

När eleverna har fått i sig lite kaffe eller te orkar de sätta igång med arbetet och vi förflyttar oss till Post F@ktum. Här berättar vi om och ger exempel på olika arkiv som man kan använda sig av och vad som kan tänkas finnas i dem. Vi går igenom hur en sökning går till i Postmuseums databaser och vi prövar att söka efter en arkivlåda innehållande beredskapsbrev från Gert-rud och Sven Karlsson. Arkivlådan plockas fram och spänningen stiger i klassen. När vi ställer fram lådan på bordet vaknar eleverna verkligen till och reser sig upp ur stolarna för att se bättre. Vi ber en elev sätta på sig

de vita bomullsvantarna för att sedan öppna locket och visa de övriga i klassen vad som finns i lådan. Detta moment upplevs som spännande och vid något tillfälle har klasskamraterna tjutit av förtjusning, blandat med rädsla för att något ska gå sönder.

Inom museipedagogiken diskuteras ofta frågan om det är originalföremålen som ska visas upp för en skolklass eller grupp av besökare. Gör det någon skillnad om det är ett originalföremål eller duger en kopia lika bra? Vi tycker oss se att de originalbrev som vi visar eleverna ger dem en särskild upplevelse och hjälper till att levandegöra historien på ett mer påtagligt sätt. Framför dem på bordet ligger de riktiga breven som Sven och Gertrud skrev till varandra i början av 1940-talet. Man kan se hur skört pappret är och hur tiden har fått det att gulna. Ungdomarna uttrycker ofta oro för att originalföremålen kan skadas.

I arkivlådan finns brev, foton och tidningsartiklar från beredskapstiden.
Foto: Anna-Karin Forsström.

Grupparbete

Vi har förberett ett antal frågor och i grupp-arbetsform får eleverna kritiskt granska de två sinsemellan olika uppsatserna om brev-växlingen som de har läst. De ska särskilt undersöka hur källmaterialet har använts och hur frågeställningarna har besvarats. I seminarieform diskuteras sedan gruppernas slutsatser och under diskussionen kommer

vi in på viktiga frågor om källkritik, trovärdighet och användningen av referenser. Diskussionerna går bra och de är ivriga att debattera – medan praktiska frågor, såsom vad en fotnot är, får företräde i de fall klassen är mitt inne i projektarbetet. Våra erfarenheter visar att klasser som har projektarbetet nära inpå sig är mer alerta och ställer fler frågor.

Databaserna

Besöket avrundas med en sökövning i museets databaser. Med utgångspunkt i Postmuseums samlingar väljer eleverna ett tänkbart ämne att forska om. Sedan gäller det att hitta lämpligt källmaterial om ämnet genom att söka i artikeldatabasen, i bildarkivet och föremålsdatabasen. Ämnen som varit populära är "Brevlådan, Postcensuren och Postens uniformer".

Poängen med övningen är, förutom rent teknisk kunskap om databassökning, att uppmuntra eleverna till att inte enbart rikta in sig på facklitteratur och uppslagsverk då de söker information om en viss händelse, utan också se förstahandsmaterial som en användbar källa. Bilder, autentiska dokument eller föremål från tiden kan ge så mycket mer.

Sökövningarna i databasen ställer dock till med en del problem. Visserligen är eleverna mycket datorvana och surfar obehindrat på Internet i jakt på material. Men när eleverna försöker göra sökningar i databasen blir resultatet mest frustration. Arkivkataloger fungerar oftast inte på samma sätt som de för ungdomarna så välkända söktjänsterna på Internet, exempelvis Google och AltaVista. Eleven måste dessutom lära sig att en viss databas enbart innehåller det som finns i just det aktuella arkivet. Det kan tyckas självklart för oss, men framstår inte så glasklart i ljuset av att söktjänsterna som finns på Internet söker brett över en mängd vitt skilda ämnesområden.

Svårigheterna med databassökningen beror också på att det finns ett stort glapp mellan ungdomarnas språkbruk och de arkivtermer som präglar databasernas klassificering och ämnesord. Detta är ett problem som

också uppmärksammats inom forskningen om barns och ungdomars informationssökning. De flesta rapporter konstaterar att det blir svårt att formulera och precisera sökningar, när det ordförråd som ungdomarna har inte överensstämmer med terminologin i arkiv- och bibliotekskatalogerna.

Enligt våra erfarenheter finns det utrymme för en vidareutveckling av museets databaser. De finns redan idag tillgängliga i sin helhet på Internet. Men det innebär samtidigt att ingen personal finns att fråga om råd. Därför är det viktigt att anpassa sökförfarandet till en nivå som passar så många som möjligt. Flera av eleverna börjar sökningen entusiastiskt, men kör ofta fast på grund av snårigheten i de olika sökfälten. Sorgligast resultat fick dock de två killar som lämnade in sin sökrapport om frimärken – utan att ha fått någon träff. "Dåligt med info", var deras kommentar. Men då var det kanske annat som inte klaffade...

För att det ska bli lättare för klassen att komma igång med sökandet i arkivdatabaserna under besöket, delar vi därför numera ut en "söklista" som stöd. I den finns förslag på sökord som kan användas inom Postmuseums databas, samt en lista på olika

typer av källor som kan vara aktuella. Här finns rubrikerna "Litteratur, Artiklar, Dokument, Bilder, Föremål och Övriga källor". Under rubriken "Övriga källor" har vi fått förslag på bland annat "Ludvigs mor" vilket ju kan vara en utmärkt muntlig källa, om nu Ludvigs mamma har arbetat inom Posten, eller på annat sätt har värdefull information i det aktuella ämnet.

Just stödstrukturer rekommenderas som hjälp för elevernas självständiga sökande. På så vis lämnas inte eleven vind för våg, utan har en vägledning som ger en puff i rätt riktning. Detta kan i vissa fall vara avgörande för att överhuvudtaget komma igång med uppgiften. Lärarna som kommer till oss med sina klasser uppfattar *Källor och källkritik* som ett ambitiöst skolprogram, som till stor del bygger på att eleverna är aktiva under besöket. På så sätt kommer innehållet alltid att anpassas till klassens intressen och kunskapsnivå. För oss som håller i det hela är det en glädje att se hur klassen, trots sin eftermiddagströtthet, engagerar sig i seminariediskussionerna och i bakhuvudet redan planerar sitt kommande projektarbete. Förhoppningsvis känns detta mer lockande än skrämmande efter besöket.

Källor och litteratur

Titanicpost

Davie, Michael,

Titanic: Katastrofen som förändrade en värld.

Stockholm 1987.

Lord, Walter,

Titanics undergång: En natt att minnas.

Forum 1998.

Wetterholm, Claes-Göran,

Breven från Titanic.

Katalog till Postmuseums utställning.

Meddelanden från Postmuseum nr. 47 2000.

Wetterholm, Claes-Göran,

Titanicpost.

Posttryttaren 2000.

Wetterholm, Claes-Göran,

Titanic.

Stockholm 1999.

Brev från drottning Kristina

Ahlander, Dag Sebastian,

Kristina: drottningen som gjorde som hon ville.

Stockholm 2001.

Bruzæus, Hedvig, Fogelberg Rota,

Stefano, Rodén, Marie-Louise,

Åkerman, Susanna,

Brev från drottning Kristina.

Katalog till Postmuseums utställning.

Meddelanden från Postmuseum nr.49, 2002

Christina. Brev från sex decennier.

Urval och översättning av Sven Stolpe.

Stockholm 1960.

Ericson, Lars,

Stockholms historia under 750 år.

Lund 2001.

Källor och källkritik

Cassel, Monica,

Museipedagogik: Konsten att visa en utställning.

Lund 2001.

Enochsson, AnnBritt,

Meningen med webben – en studie om

Internetsökning utifrån erfarenheter i en fjärdeklass.

Karlstad 2002.

Limberg, Louise,

Informationssökning och lärande – en forskningsöversikt.

Stockholm 2002.

Skolverkets informationsfolder om projektarbete.

Stockholm 2002.

Otryckta källor

www.skolverket.se (PA1201)

Sökmotorerna www.google.com och

www.altavista.se

Sverige under Beredskapstiden

– censuren och fältposten.

Uppsats som diskuteras under seminariet.

Beredskapstiden – en brevväxling.

Uppsats som diskuteras under seminariet.

Diskussionsfrågor till grupparbetet

Källor & källkritik,

sammanställda av Lotte Edsbrand.

Söklista för Postmuseums databaser.